

Petercsák Tivadar

AZ EGRI CIFRA HÓSTYA, CIFRA-SÁNC

Eger lakott területe a 17. század végén, a 18. század első éveiben a fallal kerített belvárosra terjedt ki, majd a 18. században alakultak ki azok a külvárosok, amelyeket az egri szóhasználat *hóstyáknak* nevez. A hóstyá szó a *hóstát* kifejezésből elvonás eredményeként született meg úgy, hogy a beszélők többes számnak értelmezték, és a saját kiejtésükhöz igazították. Az Oklevélszótár 1351-ből adatolja a *hóstát* szót.¹ Ez a közép-felnémet *Hochstadt* szóból alakult ki, amelynek legismertebb alkalmazása a kolozsvári *hóstát* és a sárospataki *hustác* elnevezés.²

Az egri hóstyák a megosztott településrend hajdani meglétére engednek következtetni. A mai külvárosok helyén a 18. század elején még szérűskertek voltak, amire a Maklári és Hatvani külvárosok területére vonatkozó 1713. évi és az 1756-60-ban végzett összeírások *major*, *kert* és *puszta* elnevezései utalnak. A Hatvani hóstyán feltüntetett 6 major a megosztott beltelek rendszernek az a formája volt, amelyben a mezőgazdasági üzemet is működtető városi polgár gazdasági udvara, szérűs vagy istállós kertje a városi lakótelkétől távolabb, a külterületen feküdt. Evlia Cselebi török utazó már 1664-65-ben arról tudósít, hogy a városfal nyugati szakaszán azért nyitottak kaput, hogy a kertekbe kijárást megkönnyítsék a városiaknak. Bakó Ferenc egy 1687-es metszeten látható öt kertet majorokkal azonosítja, amelyek a későbbi Hatvani hóstyá csíráit jelentették. Itt már 1713-ban felépültek a jobbágyok és zsellérek házai. Az összeírások egy másik telekformája a kert, veteményes kert lehetett, amelyek a 18. század végére lakótelkekké váltak és a Maklári hóstyán házakat építettek rájuk, a patakhoz közel fekvőkön pedig zöldséget termesztettek. A harmadik telektípus 1713-ban a puszta volt, amely valószínűleg a török alóli felszabadító háború során elpusztult Almagyar falu telkeit jelölte. A külső területek benépesülése kétirányú folyamat

---

¹ Fekete Péter: Az egri hóstyák nyelvhasználata. In: Az egri hóstyák. (Szerk: Guszmanné Nagy Ágnes, Miskolczi László, Petercsák Tivadar). Eger, 2007. 138-147.

² Bárh János: Település. In: Magyar Néprajz IV. Életmód. (Főszerk: Balassa Iván). Budapest, 7-88.

volt: egyrészt a városi polgárok, parasztok költöztek ki egykori telkükre, másrészt a földesúr engedélyével a városba érkező új lakosok telepedtek meg itt.³

A külső települések, a hóstyák a városkapuk előtt keletkeztek, ezért nevüket is innen kapták. 1712-ben még csak körülírták a házak helyét: „Hatvani kapu előtti,” „Maklári kapu előtti,” „Rác kapu előtti” A hivatalos iratokban 1715-ben és 1721-ben jelent meg az „Almagyari hóstád” és a „Maklári hóstád” név, együtt az 1729-ben használt „Felnémeti suburbium”-mal.⁴ Csak jóval később, 1750 körül kezdték alkalmazni a dokumentumok a külvárosok megjelölésére a *hóstya* kifejezést.⁵ A hóstyák benépesülésének ütemét jól jelzi, hogy az 1785-ös népszámlálás szerint a város lakóházainak 72,35%-a a külvárosokban volt, a 16889 személy 65,63%-a pedig a hóstyákon lakott.⁶

A mai egri szóhasználat északról dél felé haladva a *Rác hóstya*, *Cifra hóstya*, *Hatvani hóstya* és a *Maklári hóstya* városrészeket különíti el. Jelen tanulmány célja a Cifra hóstya elnevezésének és főbb jellemzőinek a bemutatása.

A többi külvároshoz hasonlóan a Cifra hóstya is a város egyik kapujáról kapta a nevét. A *Cifra kapu* a várost kerítő falrendszer északkeleti szögletének közepében, az Eger patak partján húzódó útnál állott. Evlia Cselebi leírásában *Kalmet kapu* néven szerepelt, a 18. század végén *Porta Germanica (Német kapu)*, *Flüschen Thor (Folyami kapu)* és *Felnémeti kapu* néven emlegették.⁷ A Flüschen Thor az Eger patak közvetlen szomszédságára, a Felnémeti kapu pedig a kapun át Felnémetre vezető útra mutat. Amikor Felnémet átköltözött az Eger patak nyugati oldalára – azaz Borsod vármegyéből Hevesbe – akkor már a Rác vagy Szent Miklós kapun keresztül volt a falu elérhető. Ettől kezdve, a 18. század derekától Cifra kapu néven emlegették.⁸ Sugár István szerint a kaput Verancsics Antal egri püspök építtette 1561-ben Paolo Mirandola olasz várépítésszel, aki Egerben dolgozott. A városról készült 16–17. századi metszetek mind erős, magas sisaktetős kapuépítményként ábrázolják, amelyet két oldalról egy-egy hengeres falú bástyatorony biztosított. Sugár István a Cifra kaput a mai Cifra kapu téri általános iskola helyére teszi.⁹ Már a Heves Megye Műemlékei I. köte-

³ Bakó Ferenc: Eger „mezőváros” településnéprajzi kutatása. In: Mezővárosi kultúra Heves megyében. (Szerk: Petercsák Tivadar). Budapest-Eger, 1985. 38–50.

⁴ Nemes Lajos: Az egri hóstyák kialakulása és története. In: *Guszmáné – Miskolczi – Petercsák* (szerk.), 10–34.

⁵ Bakó 1985. 40.

⁶ Nemes Lajos: Eger város népessége és társadalma a XVIII. század végén. *Archívum* 15. 1998. 131–155.

⁷ Breznay Imre: Eger a XVIII. században I. Eger, 1933. 214–215.; Sugár István: Eger város falainak és kapuinak története. *Az Egri Múzeum Évkönyve* VI. 1968. 177–204.

⁸ Sugár 1968. 189.

⁹ *Uo.*

tében is olvashatunk a „megbízhatatlan hitelességű metszetek”-ről, amit csak erősít, hogy mindegyik metszeten a patak jobb oldalán található a kapu és tőle balra a patakon átívelő, kétnyílású híd.¹⁰ Az Eger patak bal partján fekvő káptalani városrészből az egykori Káptalan utcának a Cifra kapu volt az egyetlen északra vezető kijárata. Ez csakis a mai Cifrakapu utcában folytatódhatott, tehát a metszeteken látható kapu csak a pataktól balra épülhetett, pontosan fordítva, mint ahogy a metszeteken látszik. (1. kép)

1. kép: A Cifra kapu Gaspar Bouttats: Eger északról, 1684. metszeten.
Dobó István Vármúzeum Legújabbkori Dokumentumok (DIV LUK DOK.) 2001. 2. 1

A patakon átívelő híd a káptalani városrészben lévő Szent Jakab templomtól a Szent Miklós templom felé biztosított átjárást. Ezért hívták „Szent Jakab hídja”-nak is, de sokkal elterjedtebb a *Mária utcai híd* elnevezés.¹¹ A 16–17. századi metszeteken is jól látható a híd két nyílása, amelyek segítségével szabályozni tudták, hogy egyszerre mennyi víz folyhasson át a városra. A híd az északi városfal része volt, amely már az 1699. évi nagy árvíz következtében súlyosan rongálódott, majd az 1757-es újabb áradat nyomán hatalmas károk keletkeztek a falban.¹² Az új védmű építésére 1771–1781 között került sor. A terveket Zathureczky Sándor városi geometra készítette, az építkezés kivitelezője és művészi részleteinek tervezője Povolni János egeri kőműves mester, a líceum főpal-

¹⁰ Heves Megye Műemlékei I. (Szerk: *Dercsényi Dezső – Voit Pál*). Budapest, 1969. 97 ; A metszeteket lásd: Az egeri vár és kincsei (Szerk: *Petercsák Tivadar, H. Szilasi Ágota*). Eger, 2002. 14–23.

¹¹ *Kapor Elemér*: A Cifra tér regénye. Népszáság. 1986. június 14. 9.

¹² *Bujdosné Pap Györgyi*: Az Eger patak és hídjai. In: Egeri séták nemcsak egrieknek II. (Szerk: *Renn Oszkár*). Eger, é. n. 81–88.

lérja volt. A völgyzáró gátként funkcionáló, kelet-nyugati irányban a Cifra kaputól az egykori Szent Miklós kapuig húzódó építmény 226 méter hosszú, 3,78 méter szélességű és 4,67 méter magasságú volt. A megmaradt tervek szerint az óriási gátfalon a zsilip fölött a hídon, egy nyitott kápolna közepén Szűz Mária szobra állt, kezében a gyermek Jézussal, két oldalán Nepomuki Szent János és Szent Mihály szobrával. A szobrok között két lámpást tartó angyal alak térdelt. Az egészet kovácsoltvas rácszat zárta el. A toronyban harang is volt, amely árvíz esetén vészjelzőként is szolgált. A hidat Szűz Mária szobráról nevezték Mária utcai hídnak és a védőfal a Mária utcán vonult végig.¹³ A védművet Eszterházy Károly püspök 1781. május 22-én áldotta meg és a híd Cifra kapu felőli oldalán az „Énekek éneké”-nek két sora volt olvasható latinul.¹⁴ A felirat kezdő szaváról – Posuerunt – nevezték a nagy építményt hivatalosan „Posuerunt”-nak, de az építésén dolgozó egriek maguk között csak „nagy masina”-ként emlegették.¹⁵ A nagy gát nem állt ellen a nagyobb áradatoknak, így az 1813. szeptember 1-i, majd – a helyreállítást követően – az 1878-as nagy árvíz után hosszú falszakasza dőlt le. Ekkor omlott le a patak vizét áteresztő kétnyílású híd egyik része is. Ennek egyik falmaradványa még 1969-ben is látható volt.¹⁶

A *Cifra külváros* neve 1760-tól jelent meg az összeírásokban, de hívták *Ceglédi*, *Ciglédi hóstyanak* is.¹⁷ 1774-ben *Cziffra hóstya*, 1799-ben *Suburbio Cziffra* néven szerepelt a püspöki összeírásokban.¹⁸ Korábban még a Felnémeti külvároshoz tartozott, ahol 1758/59-ben 352 ház volt és 464 adózót regisztráltak. Egy évvel később, 1759/60-ban a Felnémeti külváros már csak 203 házból állt, az összeírtak száma pedig 268 fő. Ugyanekkor jelent meg a conscriptioban a Cegléd külváros 158 házzal és 202 adózóval.¹⁹ A Cegléd, Cigléd elnevezés az északra található középkori településre utal, amely a 16. századi török támadások során elpusztult és soha nem népesedett be újra, de a terület dűlőnévként (*Cigléd*, *Cegléd*) megmaradt.²⁰

A Cifra hóstyát nyugaton a Malom-patak, keleten a putnoki vasútvonal határolja, de egy része felnyúlik a Cigléd oldalába. Délen elér egészen a *Tetemvárig*,

¹³ *Bujdosné* én. 82-83.; *Bakos József – Fekete Péter*: Eger és Felnémet földrajzi nevei II. A belterület nevei. Eger, 1973. 115.

¹⁴ *Gorove László*: Eger városának története. Eger 1876 (2011). 245.

¹⁵ HMM II. 1972. 224.; *Bujdosné* én. 83.

¹⁶ *Uo.*

¹⁷ *Nemes* 2007. 19.

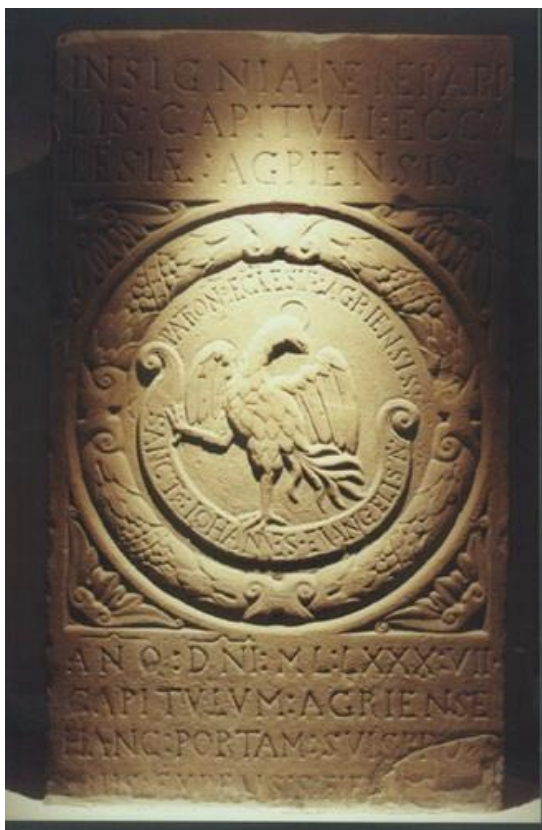
¹⁸ *Bakos – Fekete* 1973. 42–43.

¹⁹ *Nemes* 2007. 19.

²⁰ *Bakos – Fekete* 1973. 42.; *Bakos József – Fekete Péter*: Eger és Felnémet földrajzi nevei. I. A külterület nevei. Eger, 1972. 33.

amely név 1887-től fordul elő és a vár temetője lehetett.²¹ A hóstya fontos része a *Cifrakapu*, az ebből kiinduló és északi irányba haladó *Cifrakapu utca* és a belváros fölé magasodó *Cifrapart*.²²

A Cifra névre vonatkozóan többféle magyarázat ismert. A legelterjedtebb vélemény szerint a városból kivezető kapu díszes kialakításáról kapta nevét. A kapuhoz a Káptalan utca vezetett, ezért helyezték itt el az egri káptalan címerével díszített reneszánsz kőfaragványt 1587-ben. A feliratos kőtáblát „olasz koszorú” díszíti, középen a káptalan címerállata, Szent János evangélista sasos jelképe látható. (2. kép)

2. kép: Az egri káptalan faragott címeres köve, 1587.
Dobó István Vármúzeum vártörténeti kiállítás

²¹ *Guszmáné Nagy Ágnes*: A Cifra hóstya kialakulása, bemutatása. In: *Az egri hóstyák* (Szerk: *Guszmáné – Miskolczi – Petercsák* 2007. 214–225.; HMM II. 1972. 626.

²² *Bakos – Fekete* 1973. 43–44.; HMM II. 1972. 225.

A Cifra kaput csak az 1878-as nagy árvíz után bontották le. A címerkő ezt követően 1923-ig az egri Főképtalan gazdasági udvarának egyik épületfalában volt, innen a Líceumi Múzeumba került. Jelenleg a Dobó István Vármúzeum vártörténeti kiállításán tekinthető meg.²³ Szabó Ignác 1882-ben úgy vélte, hogy a „cifra egri menyecskék után” hívják így a hóstyát.²⁴ Apor Elemér Cifrahóstyabeli író a régi Cifrapart zezzugos utcáit, teraszos építésű házait tartotta cifrának, különlegesnek. „A Cifrapart még nemrégiben is Eger egyik látványossága volt. Ház, ház fölött húzódó, házon ház vonulata nyugat és dél felé tekintőn, jellegzetes, teraszos építkezésétől kapta nevét. Ettől volt cifra. A Mária utcai híd irányából nézve földszintje a Cifraiskola, első emelete a Pázsit utca néhány háza volt, második emelete a Darvas utca beszögellő kis épületei. Szabad emeletek voltak, piciny udvarokkal, nagy lélegzetű kilátással az Eger-patak és a város felé. A darázskösziklába vájt kisebb-nagyobb üregek a házi szerszámokat őrizték. Rá kellett csodálkozni erre a tenyérnyi képre; a dalmát tengerparton lehet látni ilyen meredek településeket.”²⁵

A Cifra hóstyától délkeletre fekszik a *Sánc*, az egykori külső vár területe, amelyet neveztek *Sánc-fertálynak*, *Sánc-negyednek*, *Sándor városnak*, majd *Janicsár városnak* is.²⁶ A külső vár lerombolása 1702. július 1-én fejeződött be, később az árkokat is betemették. 1715 után a várparancsnokok adó fejében engedélyezték ezen a területen házak építését. A 18. század közepére be is épült, 1758-tól került a városhoz, a püspök földesúr joghatósága alá. Ekkor „Uj-Váross”-ként is említik, amikor külön fertálymestert választottak Borovits Mihály személyében.²⁷ A 19. századtól a Sánc városrészt már a Cifra hóstyával együtt emlegetik: *Cifra sánc*, *Cifra-Sánc* a neve. A „Cifra hóstya a sántzal ösze vagyon kaptsolva, és ezen fertály magába egybe véve” – írja Gorove László az 1820-as években.²⁸ Az 1822-ben megnyitott fertálymesteri naplóban 1859-ben szerepel először a „Cifra és Sántzbeli fertály” kifejezés,²⁹ Gárdonyi Géza pedig ezt írta 1899-ben: „A Cifrasánc... a legszebb sánc az egész világon.”³⁰ (3. kép)

²³ Heves Megye Műemlékei I. (Szerk: *Dercsényi Dezső-Voit Pál*). Budapest, 1969. 97.; *Guszmáné* 2007. 217.; Az egri vár története. A gótikus palota kiállításának ismertetője (Szerk: *H. Szilasi Ágota*). Eger, 2004. 17.

²⁴ *Bakos – Fekete* 1973. 43.

²⁵ *Kapor Elemér*: Kisváros a felhők fölött. Eger, 1988. 148.

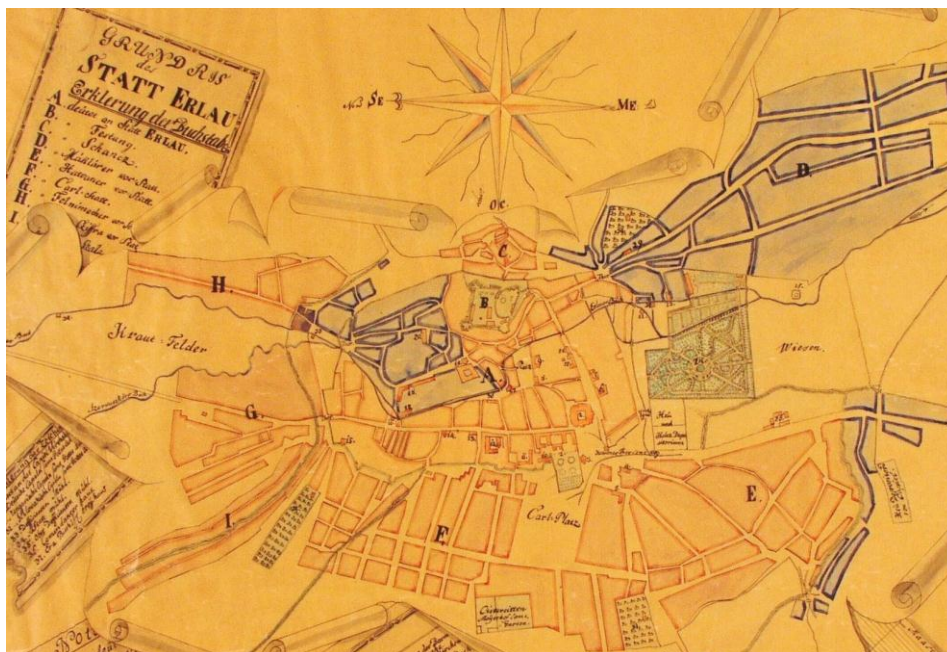
²⁶ *Bakos – Fekete* 1973. 144., 145.; *Breznay Imre*: Az egri fertálymesterségről. Adalék Eger város történetéhez. Eger, 1939. 28.

²⁷ *Uo.*

²⁸ *Gorove László* 1876 (2011). 279–280.; Vö: HMM II. 1972. 615.

²⁹ Dobó István Vármúzeum (DIV) Történeti Dokumentáció (TD) 81.39.1

³⁰ *Bakos – Fekete* 1973. 44.

3. kép: Sartory József térképe Egerről. 1787-1806. Részlet.
 DIV LUK DOK 94. 2. 1. C: Sánc, H: Cifra külváros

A 18. század végi összeírás szerint a 11 084 külvárosi lakos közül 1097 (9,9%) lakott a Cifra hóstyán, a Sánc lakóinak a száma pedig 374 fő (3,37%) volt. A lakosság zöme mezőgazdaságból (szőlőművelés, gabonatermesztés) élő paraszt és szegény kapás volt. A parasztok aránya a Cifra hóstyán 49,5%, a házi és kerti zsellérek 34,73%-ot tettek ki, a teljes jogú polgárok aránya 3,37% volt, és csak nagyon kevés nemes ember (1,46%) lakott ebben a külvárosban.³¹ A Sáncban más arányok voltak jellemzőek. Itt 25,4% a parasztok, 47,86% a zsellérek, napszámos munkából élő kapások aránya és a lakosság csekély számához képest magas a polgárság részesedése (16,31%). A polgárok többségét a kézművesek, iparosok alkották, arányuk a Sáncban 24,32% volt.³² Bakó Ferenc az 1760-ban végzett összeírás alapján még 60%-ra tette a Sánc iparosainak arányát és megállapítja, hogy ez a terület a városi polgárság iparos rétegének túlnépeseződését vezette le, és a városból valamilyen ok miatt kiszorult vagy oda be sem engedett iparosoknak adott otthont.³³

³¹ Nemes 1998. 132-135.

³² Uo. 135., 145., 148.

³³ Bakó 1985. 43-44.

A mai Vécsey utcán a 18. század közepén még nem volt kijárás a városból, 1802-ben viszont már említik a „Vécsi Völgyre vivő utcát”. A „Vécsei Völgy Utsza” elnevezés már 1788-ban előfordult a Cegléd és Almagyar közötti völgyben. A Noszvaj felé vezető útnak különös fontosságot adott a Vécsei-völgyben fekvő püspöki tégláégető, majd az Eger-Putnok vasútvonal megépítése után létrejövő várállomás.³⁴ A völgy lakóházakkal való beépítése a 20. században történt, először az utca két oldalán, majd az 1980-as évektől a Sánc fölötti *Almagyar dombon* és a völgy északi oldalán jött létre *Vécse- völgy* néven egy új városrész.

A hóstyai lakóházak az utcafronton általában zárt sorú beépítésűek, illetve szűk udvarokon rendezetlenül álltak. (4. kép)

4. kép: Régi házak a Tetemvár utcában. Petercsák Tivadar felv., 2012.

A 18. század második feléig mind a lakó-, mind a gazdasági épületek fából készültek, de még a század második felében is sok faház állt a hóstyákon. A követ már a 18. században is alkalmazták. Egy 1782-es tanácsi jegyzőkönyv utal erre: „A Cifra hóstyán az alsó soron uj kő ház van, melynek pitvara padlás nélkül.”³⁵ Egy 1782-ben épült impozáns kőház ma is áll a Janicsár utcában. (5. kép)

³⁴ HMM II. 1972. 598.; Bakos – Fekete 1973. 179.

³⁵ Veres Gábor: A népi lakóház és berendezése. In: Guszmanné – Miskolczi – Petercsák (szerk.) 2007. 49–60. Vö: HMM II. 1972. 615–627.

5. kép: Lakóház a Sánokban. Janicsár utca 17. Petercsák Tivadar felv., 2012. június 12.

Az általános nyeregtető csapott, kontyolt változata e házon is látható, de ilyeneket építettek a Tetemváron is. A házak oromzata kőből és deszkából egyaránt készülhetett, a vakolatdíszek közé szoborfülkék is kerültek. A tetőfedés anyaga a hóstyákon a zsúpszalma, faszindely, terméspala, majd az égetett cserép volt. A házak alaprajzi beosztása általában háromosztatú: szoba, pitvar-konyha és istálló fészerral, az udvaron ólakkal. Előfordultak többhelyiséges épületek, amint a Sánokban 1782-ben épült új kőházzal is írták: „három kisdud szobából, és egy pitvarból, a Pincze is mindjárt folytatásában helyeztetik, a szőlő is igen közel vagyon hozzá.”³⁶ A Cifrapart szűk kis portáin apró házak sorakoztak. Az utcára két kis ablak nézett, mellette egy gyalog kapu, egy rövid kerítés és már jött is a hasonló kis ház. Rendszerint csak egy szoba és konyha volt a házban, a melléképületek a ház végében emelkedő darázskőbe voltak vájva. A szoba és konyha is földes volt, amit hetenként mázoltak, majd száradás után tölcseréből vagy lyukas

³⁶ Veres 2007. 57–59.

bögréből cifra mintákat locsoltak a földre, hogy ne porozzon. Az itt élő családok lakáskultúráját jól szemlélteti a két világháború közötti évekről készült leírás: „Bútoraik a legegyszerűbbek voltak. A szobában 2 ágy, asztal, az ablakok alatt lóca, egy „kaszli”, egy egyajtós szekrény, 2–3 szék és a gazda vőlegényládája. Kis dobkályhával fűtöttek. A konyhában kredenc, asztal, székek, vaságy (a nagy családokban mindkét helyiségben aludtak), dikó és támlátlan kis négy lábú székek a gyerekeknek. Ekkor már nem volt búbos kemence, hanem eleinte „csikó sparherl,” majd a 40-es évek elején már szép Lepke asztaltűzhely.”³⁷

A Cifra hóstya nevezetes ipari épületei voltak a malmok és a püspöki tégláégető. A *Cifra malom*, *Práf-malom* a Malom árok és az Eger patak találkozásánál épült és már a 18. század végi térképen is szerepelt. A Práf-malom még az 1920-as években is vízimalom volt, az épületében működik ma az Eventus iskola. (6. kép)

6. kép: Az egykori Cifra malom, Práf-malom, a mai Eventus Szakképző Iskola épülete. Petercsák Tivadar felv., 2012. június 12.

³⁷ Saáryné Szabó Márta: Az egri hóstyák élete a két világháború között. Kézirat. DIV Egri Néprajzi Adattár 2957–86. 5.

A mai *Kallómalom utca* örzi az Eger patakon működött *kallómalomok* emlékét, amelyeken az egeri csapók és posztókészítők tömörítették az alapanyagot.³⁸ Az egeri püspökség állandó téglagyára a Noszvaj felé vezető út mentén, a Vécssey-völgy északi oldalán volt, és a helyben bányászott kiváló minőségű, alsó oligocén kori agyagra épült. 1695-től működött, amelyet az 1783-as katonai felméréskor készített térképen is feltüntettek. 1799-ben az üzem már évi 50 000 téglát előállítására volt képes. 1851-ben a 42 440 falba való téglát és 3860 burkolótégla mellett 600 cserépszindelyt is gyártottak az üzemben. Az EA téglajegy az *Episcopatus Agriensis* rövidítése. 1938–39-ben 2,6 millió téglát és cserepet készítettek itt. A gyárat 1949-ben államosították, és az átszervezések után az 1980-as évekig működött.³⁹ Az Eger-Putnok vasútvonal 1908-ban készült el, amelyen egy vasúti megálló is létesült, a *Várállomás*. (7. kép)

7. kép: A Várállomás és vonat a 20. század elején. *DIV Történelmi Képeslapgyűjtemény (TK)*

Ez lehetővé tette, hogy a Cifra hóstyabeli gazdák ne csak szekéren szállíthassák a bort az iparvárosokba, de az asszonyok hátiban és kézikosárban is vitték a bort, szőlőt, gyümölcsöt vonaton az ózdi gyárban dolgozók családjaiknak.⁴⁰

³⁸ Bakos – Fekete 1973. 44., 88.; Kapor 1988. 145–147.; Guszmáné 2007. 219.

³⁹ Csiffáry Gergely: *Manufaktúrák és céhen kívüli ipar Heves megyében. Eger, 1996. 104–107.*

⁴⁰ Kapor 1988. 82.; Saját gyűjtés 2011. Énekes László, Sajóvárkonyi és egeri lakos. Sz:1922.

A Cifra hóstya híres területe a *Királyszéke*, ahonnan az egeri hagyomány szerint Szent István nézte az első egeri templom építését. Türk Frigyes 1912-ben Szokolay Lajos városi tiszti ügyész „gyönyörű kiállítású nyári laka” területére tette ezt a helyet.⁴¹ Kapor Elemér az egeri hagyományra utalva az egervári vasútállomástól nyugatra eső területre gondol, amelyet Tinódi Lantos Sebestyén is említ : „Csuda szép helyen Egör vára vagyon, Az völgyre fekszik egy hegyorozaton, Északra ellenbe Királszéki vagyon.”⁴² A Sánc leghíresebb lakója Gárdonyi Géza, aki 1897–1922 között élt Egerben. A Takács utcát 1913-ban róla nevezték el, amit külön levélben köszönt meg a képviselőtestületnek.⁴³ Az Egeri csillagok írójának lakása ma emlékmúzeum. (8. kép)

8. kép: Gárdonyi Géza lakóháza a 20. század elején. DIV TK

A Cifra külváros híres volt egyesületeiről, kulturális életéről. 1907-ben alakult meg a *Cifranegyedi Római Katolikus Olvasókör*, amelynek épületét közadakozásból hozták létre a Mária utcában. A területet a város biztosította, a könyveket pedig adományokból gyűjtötték össze: pl. Gárdonyi Géza 10 kötettel, a Földművelésügyi Minisztérium 100 könyvvel támogatta. 1924-ben a könyvtár már 376 kötettel várta olvasóit. A tél folyamán minden vasárnap ismeretterjesztő előadásokat tartottak vagy hazafias darabokat, népies színműveket adott elő az olvasókör színjátszó csoportja.⁴⁴ A *Cifranegyedi Ifjúsági Egyesület* 1912-ben

⁴¹ Türk Frigyes munkái. Eger, 1912. 211.

⁴² *Sugár István*: Az egeri vár története. Budapest, 1991. 6.

⁴³ *Bakos – Fekete* 1973. 69.

⁴⁴ *Guszmán Gergely*: Művelődés, oktatás. In: *Guszmáné – Miskolczi- Petercsák* (szerk.) 35–48.

alakította meg a dalárdáját, ami Eger első földműves énekkara volt. A dalárda első nagyobb nyilvános szereplése 1913. február 16-án volt a Földműves Olvasókör dísztermében. Nem csak dalesteket szerveztek, hanem 1914. március 15-én ők énekeltek a Kossuth téren és a Széchenyi utcán. 1931-ben az együttes 40 tagból állt és hangszereik is voltak.⁴⁵

Az olvasókör és az ifjúsági egyesület Mária utcai székházában volt egy nagy terem, a „szála,” ahol táncmulatságokat, bálakat rendeztek. A belépti díjat mindenki maga fizette. A magára valamit is adó lány nem engedte, hogy a legény befizessen neki, csak ha már a vőlegénye volt. Vasárnap délután 4 órakor *bemusikálással* kezdődött a mulatság. A lányok sorba álltak, a legények velük szemben és szemmel intettek a kiválasztott lánynak.⁴⁶ A legények más hóstyákból is megjelentek és a rendőrség gyakran tartott ún. „csizmarazziát” a bálba igyekvőknél, mert a bicskát gyakran a csizmaszárba rejtették. Előfordult, hogy maguk a lányok vitték be a bicskát a sok szoknyába rejtve, amit nem vizsgáltak az éber őrök. A Cifra negyed heves, lobbanékony parasztlegényeit „cikrák”-nak nevezték a „cifrák” szóból, akik villámgyorsan megbicskálták a másikat, főleg, ha az nem volt „beji”, „hóstyabeji”, azaz hóstyabeli. Igazi veszély fenyegette a Kertész út környékén lakó „zellervári” legényt, ha az „beji”, vagyis Cifra hóstyabeli lánynak akarta tenni a szépet.⁴⁷

A Cifra-Sánc lakóinak vallási központja a *servita rend Fájdalmas Anya temploma* és rendháza volt, amely 1724–1735 között épült barokk stílusban.⁴⁸ A hóstyán élő családok életében rendkívül fontos szerepe volt a *servita vagy fájdalmas búcsúnak*, amelyet szeptember 3. vasárnapján tartották és tartják ma is. A 1930-as években 30–40 000 ember is részt vett rajta a palóc és matyó településekről. A Cifra hóstyabeliek a búcsú hetében takarították az utcákat, meszelték a házakat, hiszen nemcsak szállást adtak a zarándokoknak, hanem vendégséget is tartottak a rokonoknak, barátoknak. A *vári búcsú* is fontos szerepet töltött be a Cifra negyed lakónak vallásos életében. Az 1820-as években a vár Szép bástyáján kialakított Kálvária vallásos emlékhely és búcsújáró hely lett. A körmenetek is rendszeresek voltak a servita templomból a Kálváriához.⁴⁹

⁴⁵ Eger újság. 1931. május 16.

⁴⁶ Saáryné 1986. 18.

⁴⁷ Guszmann 2007. 39. – A „cikra” kifejezés a „szikra” szó speciális egri változata, de a mezőkövesdi matyóknál is használták az eleven, tüzes, mint a szikra parasztlegények jelzőjeként. Dr. Kiss László főiskolai tanár szíves közlése.

⁴⁸ Guszmanné 2007. 224.

⁴⁹ Császi Irén: Búcsújárás. In: Guszmanné – Miskolczi – Petercsák (szerk.) 2007. 108–122.

9. kép: A Szent Donát szobornál tartott könyörgés fertálymesterekkel.
Petercsák Tivadar felvétele, 2010.

A 18. század végén már létezett a Cifra hóstya temetője, de kevesen temetkeztek ide, mert nem volt kápolnája. Építési szándéka 1886-ban fogalmazódott meg, addig a „Cifra külváros lakosai a városrész sártengerén keresztül a Kissasszony és Rókusztemetőkbe hordták halottaikat.” Közadakozásból és Ludányi Antal apát kanonok bőkezűsége által a *Donát temetőben* felépített kápolnát 1894-ben szentelték fel. A Feltámadás temetőkápolna búcsúját húsvét hétfőn tartják.⁵⁰ A Cifra hóstyán különös tisztelet övezi Szent Donátot, a szőlőhegyek védelmezőjét. „Dónát bácsi”-ről mindenki tudta, hogy a villámcsapás elhárítója, a szőlők pártfogója volt. Tiszteletére Erdődy Gábor püspök emeltetett szobrot a ciglédi szőlőkben. A szobor pusztulása miatt először 1769-ben, majd 1999-ben állítottak újat az eredeti helyszínen. Szent Donát oszlopon térdelő szobrához a Főkáptalan részvételével július második vasárnapján, ritkán szombatján népes körmenet vonult ki a főszékesegyházból, 1943-tól pedig a szerviták templomától. A szobornál készített kis oltárnál volt a szentmise és prédikáció. A 20. század első felében, a *Dónátbúcsú* napján, a szobor közelében, a Donát utcában felállított sátrakban emléktárgyakat, búcsúfiát lehetett vásárolni. A szent szobránál és a közeli *Dónát keresztnél* nemcsak a körmenet tagjai imádkoztak, de a

⁵⁰ Császi 2007. 116.

szőlőbe menő vagy hazafelé tartó asszonyok is megálltak, kérve Jézus segítségét a bő terméshez és a szent védelmét a szőlők érdekében. A szobor- és a szőlőbeli kereszt alatti friss virágokról is hóstyabeli asszonyok gondoskodtak. A búcsú és a körmenet 1950-ben szűnt meg, majd a 20. század végén újból felállított szobornál a Cifra-Sánc fertálymesterei szervezik meg minden év Szent Donát napjához (július 7) közel eső vasárnapján a Szent Donát napi ünnepséget. Ez az „Egri Bikavér Ünnep Szent Donát Napján” elnevezésű borünnephez kapcsolódik, és a fertálymesterek, a Szent György lovagrend és népdalkörök részvételével tartanak könyörgést a jó termés érdekében.⁵¹ (9. kép)

---

⁵¹ *Fajcsák Attila: Az egri szőlőművelés szokásai és hiedelmei. Eger, 1990. 37-56.; Császi 2007. 116.*